

Прегледни рад

UDK 343.915:316.48-053.6

DOI br. 10.7251/SVR1408251N

COBISS.SI-ID 4268312

СОЦИОЛОГИЈА, КРИМИНАЛ И ДЕВИЈАНТНО ПОНАШАЊЕ МЛАДИХ

Професор Слободан Наградих¹

Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног
наслеђа Републике Српске

Апстракт: У раду се промишља и теоријски елаборише феномен омладине, прије свега у Републици Српској, истражује етиологија њеног неповољног актуелног друштвеног положаја, њена социјална маргинализација, политичка апстиненција, али и идентификују неколики потенцијали њеног еманципаторског дјеловања у надолazeћем периоду. Аутор је дескриписао неколико социјалних фактора који негативно дјелују на статус омладине у транзиционим промјенама изложеној Републици Српској, а посебан фокус својих разматрања усмјерио је ка одређеним садржајима и формама социјалних девијација, посебно акцентујући криминал. Аутор ове социолошке елаборације, које чине важан заокрет у постулирању истраживања криминала у Републици Српској, БиХ и њима сличним друштвима, поставља тезу да ће се о криминалу и учешћу појединих групација омладине у њему више сазнати уколико се (упитамо о криминалу стари(ји)х, него ако се и даље држимо стереотипне премисе да су млади узрок и генератор криминала.

Кључне ријечи: *омладина, млади, девијантно понашање, криминал, социјална транзиција, друштвена криза, социјална маргинализација, вриједности, друштвени положај, углед, утицај, социологија, омладинологија.*

УВОД

Текст који слиједи нема претензије да буде научни трактат или елаборација у строгом смислу те ријечи, него тек увод, скромна пролегомена у разматрању и разумијевању једног важног друштвеног феномена као што је омладина. При томе, тежиште наше пажње ће бити лоцирано и усмјерено не само на презент, дакле на садашње вријеме, него и футур, на будућност, на оно што ће тек бити, што чека

---

¹ Социолог и политиколог, в. д. директора Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске

омладину, на оно са чиме ће се она тек суочити, како у друштвима глобализованог и постмодерног свијета, тако и у овдашњем, постдејтонском транзиционом босанскохерцеговачком, вишеструко расцијепљеном друштву.² Такође, наглашавамо, на самом почетку ове расправе, нећемо се либити да сасвим отворено, непристрасно и објективно проговоримо и о нашој, тј. омладини у Републици Српској, њеној садашњици и сутрашњици, али и о свим оним релевантним факторима који на неки начин утичу на статус и судбину омладине данас и овдје.

Ипак, без науке и њених резултата се неће моћи ни у овом тексту, прије свега без помоћи коју нам пружају увиди и спознаје социологије³, али и неких других наука, нпр: психологије⁴, економије, педагогије, медицине, права, криминологије и др., које за предмет свог проучавања имају омладину. Кад смо већ код социологије, онда треба казати да се ова научна дисциплина феноменом омладине почела занимати тек у посљедње три-четири деценије свог постојања и да је до сада успјела “дестиловати” наколико релевантних приступа и теоријских парадигми истраживања омладине и разликовања овог питања, од, до тада одвећ често синонимне употребе категорија, омладина и млади. Другим ријечима, омладина је од 60-их година, прошлог, 20. вијека, па наовамо, постала релевантан и респектабилан социолошки проблем, односно тема и ниједно оовремено промишљање омладине или неке димензије тог феномена не може више игнорисати социологију, без обзира на факт да се још до краја, са свим правилима и специфичностима, и није конституисала посебна социолошка “грана”, дисциплина – социологија омладине.⁵ Али, њеном опосебљавању не мали допринос да ли су и дају и српски/југословенски социолози и психолози који су у ранијим периодима истраживали омладину (М. Броћић, В. Томановић, Ђ. Ускоковић, С. Михајловић, С. Јоксимовић, М. Васовић, Б. Кузмановић, Д. Пантић, Р. Дунђеровић, Ј. Алексић, Д. Коковић и др.), односно, и данас је, код нас у Републици Српској, истражују.

---

² Шире отоме у: Мирјана Касаповић, *Босна и Херцеговина: подијељено друштво и нестабилна држава*, „Политичка култура“, Загреб, 2005.

³ Упореди: Миле Ненадић, *Социолошки итинерер*, “Просвета”, Београд, 1999. Ненадић је један од првих српских социолога који је актуелизованој теми посветио посебно поглавље у свом универзитетском уџбенику увода у социологију.

⁴ Доста психолога, нарочито социјалних, бавило се овом проблематиком, тако да и њих, с правом можемо сврстати у ред научника који су допринијели утемељењу социолошког промишљања и истраживања омладине и младих.

⁵ Осим већ цитираног М. Ненадића, с. 302-310, у овом контексту неопходноје упутити и на Драгољуба Б. Ђорђевића, *Социологија forever*, Ученичка задруга Гимназије “Светозар Марковић”, Ниш, 1996, с. 228-245.

КА ОДРЕЂЕЊИМА ОМЛАДИНЕ

Нема спор(ењ)а да је омладина посебна, полисемно специфична друштвена група/скупина⁶, по много чему различита од других социјалних група, а(ли) (затим) и социолошких појмова који се користе на само у дискурсу и вокабулару те науке, него и у колоквијалној, свакодневној употреби.⁷ Међутим, круцијално питање јесте, бар са становишта овог записа, односно “наручене” елаборације: који су то диференцирајући/разликујући критеријуми који двоје/дијеле омладину од других друштвених група, а затим и питање/дилема да ли су исто омладина и млади итд., односно зашто нису исто(сти). Озбиљна промишљања омладине јасно упућују да је ту посриједи социјална група, дакле друштвено посредовано окупљање и организовање једне социјалне заједнице, а не само пука старосна/добна агломерација људи који су посебни по томе што су млади, што имају толико година и што се биолошки и физички дистингуирају од других чланова истог друштва или неке већ профилисане социјалне посебности. То, значи, да омладина јесте друштвена скупина и у том смислу социолошка категорија коју чине млади, али то никако није једини, а посебно не кључни фактор опосебљавања омладине, нити је јувеналност довољно чврст и конзистентан разликовни критеријум омладине од неке друге социјалне групе, нпр. радника, сељака, спортиста, стараца итд.

Омладина је омладина, тј. посебна друштвена скупина по неким другим социјалним детерминантима и конституенсима, прије свега оним економске нарави, тј. мјестом и статусом у процесу рада, висини/износу награде или плате за рад, општим условима егзистенције и сл., затим политичким положајем и улогом, а они су – по правилу, тачније: учесталости и интензитету који творе социјалну законитост – маргинални, епизодни и инфериорни у односу на исти статус и значење других друштвених група, слојева, установа и сл. Међутим, у овој сфери егзистенције омладина и њена улога и утицај у савремености, а посебно у посљедњих три-четири деценије, константно расте и све интензивније упливише на политичке процесе, односе и збивања, што имплицира тенденцију њеног јачања на политичкој и, шире, социјалној сцени модерног свијета и то у не тако далекој будућности. Зато је у праву филозоф Ернст Блох кад познату љевичарску паролу из 60/70-их година минулог вијека: “Ко има омладину, има будућност”, обрће, пермутира у нови мото, поклич:

---

⁶ “Љубитеље” енциклопедијско-уџбеничке прецизности и једноставности дефиниција упућујемо на, нпр. *Психолошки речник* Драгослава Крстића, “Савремена администарција”, Београд, 1996.

⁷ Зачујујућа је и отужна чињеница да неки новији компендијуми, рјечници и појмовници, укључујући и уџбенике из опште социологије или увода у социологију, немају ову одредницу, односно посебну „лекцију“ о тој проблематици.

“Ко има будућност – има и омладину”! Али о томе нешто више касније, у наставку ове елаборације. Сада се враћамо још једном аспекту наше основне теме, која је и повод овим редовима.

Сљедећи разликовни критеријум омладине од других социјалних група, па и групе, односно социјалног агрегата који се означава са “млади”, јесте присвајање и преферисање, имплементација и живљење одређеног вриједносног система.⁸ У том смислу се најбоље види разлика између младих и омладине, јер немају сви млади (људи) усвојен и практикован систем вриједности као што га има групација коју у социолошком смислу можемо именовати омладином. Такође, у томе се најбоље препознаје биолошко исходиште и „конститутивност“ младих и социјално/друштвено одређење, значење и консеквенције омладине. *Млади се одређују по годинама које имају и које “носе”, а омладина по вриједностима за које се залаже, њиховом садржају и учинцима на укупне друштвене односе.* Зато многи социолози и сматрају да нпр. млади сељаци или, пак, млади радници - те категорије у посљедњој деценији, због помјерања добне границе првог запослења, код нас готово да и нема - и не спадају у омладину, јер је њихов економски положај, материјални статус у друштву, па сљедствено томе и аксиолошки систем који преферирају, битно различит од начина живота нпр. студената и средњошколаца и онога за шта се они залажу и чему дају вриједност. По таквим омладинолозима, права омладина су, заправо само студенти и старији средњошколци (у првом реду, ако не искључиво: матуранти, с обзиром на њихове аспирације, скоро полагање “испита зрелости” и доношење важних одлука – студирати или не, остати или отићи /у иностранство/ и сл.) зато што је њихов економски положај сасвим другачији од положаја запосленог младог(?) радника, односно младог сељака који живи и ради на свом или, пак, туђем имању, а студентска и средњошколска популација перманентно исказује политичке аспирације, тј. настојање и спремност да партиципује у политичком животу свог полиса и шире. У начелу, омладина је подложнија/пријемчивија за социјалне промјене и промјене других садржаја егзистенције и вриједности него многе друге социјалне груп(аци)је, па стога неки социолози и психолози који пропитују феномен омладине настоје да формулишу сљедећу “једначину”: револуционарност идеја, захтјева, аспирација и кретања у друштву, директно је пропорционална годинама живота – што су социјалне групе старије, то су конзервативније, “имуније” на друштвене промјене, модернизацију итд., и обрнуто. Не апсолутизујемо такву тезу и не сматрамо је „сакросанктним словом“: данас већ има довољно аргумената који ју доводе у питање и легитимишу њој сасвим супротну поставку.

---

⁸О феномену вриједности и аксиологији као филозофској дисциплини која га пропитује, на српском језику најисцрпније су писали: Миладин Животић, *Аксиологија*, “Напријед”, Загреб, 1986, Ариф Тановић, *Вриједност и вредновање*, “Свјетлост” Сарајево, 1972, те Вуко Павићевић у неким својим чланцима о етици и моралу.

Разумије се, постоји још цијели низ других фактора и критеријума на темељу којих је могуће дистинговирати омладину од других друштвених скупина, па чак и од категорије “млади”, међу којима се посебно истичу, односноједноставно идентификују: идејни профил омладине; однос спрам и тешкоће укључивања у секундарне друштвене групе; затим “генерацијско структурирање као секундарни вид друштвене стратификације” (Д. Б. Ђорђевић)⁹ и други, али то у овом напису није примарно па га због тога шире и не експлицирамо. Овдје је важно да знамо, да усвојимо спознају да “омладина остаје једна дифузна социјална скупина, изнутра подељена свим оним линијама раздвајања које и иначе пресецају свако друштво, а споља подложна идеологизацији и манипулацијама” (Миле Ненадић).¹⁰

ОМЛАДИНА КОД НАС И ФАКТОРИ ЊЕНОГ ДРУШТВЕНОГ ПОЛОЖАЈА

Шта се може казати о омладини у Републици Српској на самом почетку, не само друге деценије или вијека (21), него и миленијума (3)? Шта су темељне одлике ове друштвене групе у нашој заједници? Какав је њен тренутни, тј. неколико година уназад, а најмање од почетка овог вијека, социјални положај, а чему се она може надати у будућности? Ко, и на који начин, утиче и профилише њен економски, политички и укупни социјални статус и улогу? Какво је њено организовање и ко се све, из којих побуда (и) интереса(у)је за њу?

Оваквих и сличних питања могло би се поставити још, али од тог пуког набрајања питања, важније је потражити одговор или објашњења бар за нека. Зато ћемо поћи неким редом и, макар маркирати, неколике кључне проблеме са којима се млади људи, тај биолошки супстрат омладине као социјалне групе, у Републици Српској суочавају.

Формулисати и идентификовати актуелни положај младих и омладине у Републици Српској, а потом га и именовати као тежак, бесперспективан и сл., већ је опште мјесто политичког и медијско-информативног „дискурса“ и стога не значи и не представља никакво приближавање рјешавању њиховог статуса, нити олакшавању економског, радног, стамбеног, образовног и др. положаја и невоља у којима млади егзистирају дуже од посљедње двије деценије. Чиме су условљени и изазвани њихови тако безнадежни социјални статус и маргинална улога? Први одговор је – ратом и тешким стањем у првих неколико поратних година. То је тачно, али и недовољно образложење. Бар не више, ако је прије скоро двије деценије и било легитимно и довољно. Посриједи су и други чиниоци, међу којима је “приручно”, ad-hoc могуће дешифровати неке, као што су одсуство

⁹ Д. Б. Ђорђевић, цитирано дјело, с. 229.

¹⁰ М. Ненадић, наведено дјело, с. 305.

адекватне социјалне акције, самоорганизовања омладине, промјена система вриједности у односу на претходно друштвено уређење и политички поредак итд.

Да би се дали колико-толико адекватни одговори на горња питања и подастријели аргументи за самопостављене тезе, неопходно је претходно одговорити на централно питање/дилему: ко чини омладину као социјалну групу у Републици Српској данас? Као и у било којем другом савременом друштву – казали смо већ да предграђанска/прединдустријска друштва не познају омладину као посебну социјалну групу – тако и у нашем друштву омладину чине они који су биолошки млади, који по радно-професионалном и економско-политичком статусу и оријентацији јесу студенти, средњошколци, затим професионални војници (с обзиром на то што они морају напустити ту службу чим наврше 35 година живота), незапослени млади, па млади радници (сви они малобројни запослени, без обзира на радно мјесто и власничку структуру субјекта у којем се има запослење), сељаци, спортисти и друге категорије дифузне скупине која твори омладину. У условима РС, овим слојевима треба још увијек додавати и респектабилну (у смислу квантитета) избјегличку популацију омладине, данас већ и другу генерацију расељеника, која је у односу на тзв. домицилну омладину у још тежој социјалној позицији и има безнадежнију перспективу.

Због чега су млади и омладина у Републици Српској у тако драматичној ситуацији, односно како се та драматичност испољава, како је “видимо”? Ево неких могућих скица одговора на те дилеме:

1. Образовање је, данас и овдје, нарочито универзитетско, а ембрионално и средњошколско, изразито скупо, упркос политичким прокламацијама (додуше, то је још увијек скромно у односу на нормативе у економски развијенијим и богатијим земљама Европе и свијета – али РС још није достигла те стандарде, односно испунила поједине „квалификационе“ норме и обавезе на путу и с циљем европских интеграција, што никако не значи да је због тога код нас образовање тренутно на нижем нивоу, односно неквалитетније: не!, али је, нажалост, уочљива тенденција пада квалитета образовања и код нас, поред осталог и због нагле дисперзије мреже приватних високошколских институција и неселективног формирања нових јавних академских установа, без довољних материјално-техничких и кадровских претпоставки, тако да се све више студира ради добијања диплома, а не ради оспособљавања, па због тога многи млади и не настављају универзитетско образовање, јер га не могу финансијски поднијети, а све већи су и износи трошкова за нормално похађање установа за остале нивое образовања, упркос неким палијативним мјерама власти у РС;

2. Изузетно је висока стопа незапослености у РС, са тенденцијом даљег раста, тј. повећања броја незапослених, што

велики дио омладине лишава елементарних услова и средстава за егзистенцију и продужава њихову зависност од родитеља, односно издржаваоца (породица, чланови домаћинства, социјалне и хуманитарне установе и организације и др.), без реалне наде и перспективе да ће се такво стање у ближој будућности промијенити набоље;

3. Радно ангажовани дио омладине у принципу ради теже и слабије плаћене послове, са транспарентним игнорисањем њихових квалификација, диплома и радног доприноса;

4. Још увијек респектабилан број демобилисаних бораца спада, истина не више биолошки, по годинама свог живота, али економски, аксиолошки и политички, у омладину, а та популација осим фрустрација због незапослености и социјалне маргинализације, затим везаности уз породицу - у којој су у међувремену и њихови потомци дозрели до омладинског узраста и постали „кандидати“ за запослење, који углавном, због корупције, протекција и непотизма пуне листе тражиоца посла на бироима за запошљавање - а што подразумијева сваковрсну зависност од ње, па већ помињано избјеглиштво и сл., носе и трауме и друге абератне/патолошке детерминанте из рата и неиспуњена очекивања која су их покретала, носила и одржавала за вријеме рата, сада су изнова разочарани, обесхрабрани и депримирани, управо због тога што су очекивали послјератно вишеструко побољшање свог статуса и промјену општих друштвених услова и оквира егзистенције;

5. Због незапослености и нередовних извора примања, тј. необезбијеђене егзистенције, све већи број младих није у могућности да се ожени/уда, склопи брак и заснује породицу, па се, за разлику од пораста броја нежењених и неударних (нарочито на селу, што је последица и дејстава других чинилаца, о којима треба засебна елаборација), рапидно смањује наталитет, а то се у систему вриједности и култури/традицији у којој живимо још увијек вреднује негативно;

6. Транспарентно су осујећене могућности задовољења и других потреба омладине: у сфери културе, забаве, спорта, туризма, али и стручног усавршавања итд. Ово производи додатна незадовољства и фрустрације, понекад и са радикалним исходима, нпр. самоубиствима, као квазирјешењем властитих егзистенцијалних проблема и „судар“ са изазовима социјалног окружења и амбијента (!?)¹¹ јер су, посредством електронских, интернетских и медија комуникације супстанцијализованих и остварених/имплементисаних путем друштвених мрежа, млади данас стално присутни у свијету због чега се одмах пореде са својим вршњацима из других држава, а посебно са омладином на Западу, која своје аспирације задовољава брже, лакше (додуше, омладина у тим гео-политичким просторима има неке своје, специфичне проблеме који нису актуелни, још

---

¹¹ Нажалост, у Републици Српској не постоје готово никакве студије и истраживања феномена суицидности, иако је он одвећ често присутан на овим просторима, посебно у овом постратном периоду.

„доспјели” до омладине у РС, али се све брже скраћује та „дистанца“ и разлика у статусно-вриједносном погледу између омладине код „нас“ и код „њих“);

7. Претходни недостаци и ограничења социјалног положаја и друштвене улоге младих, данас и овдје, реперкутују се у све већем и дубљем западању у разна психички и психијатријски абератна/патолошка стања, као што су душевни поремећаји и обољења, алкохолизам, проституција, дрога, криминал, па све до пораста насилничког понашања. Такво психо-социјално стање и “перспектива” омладине, те немоћ друштвених институција и медијатора да га озбиљније промијене напоље, родно је мјесто, узро(ч)ник настанку и порасту празновјерја, враџбина, окултизма, утицаја нових вјерских покрета и култова, те квазирелигијских секти.¹² Међутим, то је тема за себе и овдје је нећемо даље елаборисати, тим прије што смо то својевремено учинили у једном другом чланку.¹³

Ипак, ваља истаћи, јер је то факт, да омладина у Републици Српској, као и у још неким друштвима у транзицији, постаје све присутнија на политичкој сцени и све респектабилнији фактор њене профилације.¹⁴ Другим ријечима, више се неће моћи, као до сада, игнорисати постојање омладине као политичког субјекта, који тежи артикулацији неких политичких процеса и односа од значаја за друштво у цјелини, а не само интереса унутар ускогрупних амбијената и кретања, те давања властите “ароме” њиховим исходима. Такође, премда је манипулација саставни, законити дио, димензија, модус сваке политике,¹⁵ савремена омладина, па тако и наша у РС, све је отпорнија спрам јефтених покушаја манипулације њој недораслих

---

¹² Шире о овоме заинтересовани читалац се може информисати и код наших аутора, нпр. Зоран Милошевић, *Верске секте и култови*, “Бели анђеол”, Шабац, 1997, Драгољуб Б. Ђорђевић, *Пророци “нове истине”, секте и култови*, ЈУНИР, Ниш, 1998, те Жан Вернет, *Секте*, “Плато” и “XX век”, Београд, 1997. и *Од утопије до кошмара – Православље и секте*, књига I; *Библија без Бога, хришћанство без Цркве: Православље и секте – новопротестантизам данас и овде*, књига II, “Светигора”, Цетиње, 1997.

¹³ Слободан Наградић, *Нова религиозност – освета аутсајдера*, “Револт”, бр. 16, Бања Лука, март 1999. и *Религија, Црква и политика*, „Графомарк“, Лакташи, 2007.

¹⁴ Ово је евидентно, чак и онда, односно упркос факту уочљиве апстиненције омладине на изборима одржаваним у посљедњих неколико година у РС. Шире о томе види у: Слободан Наградић, *Острукција демократије*, “Чигоја штампа”, Београд, 1998, исти, *Локални избори у БиХ*, Центар за промоцију цивилног друштва, Сарајево, 1998, као и књигу истог аутора *Политичке идеје и акција*, КЗ „Васо Пелагић“, Бања Лука, 2010.

¹⁵ Цјеловита елаборација са свом аргументацијом о овоме може се наћи код: Љубомир Тадић, *Наука о политици*, друго издање, БИГЗ, Београд, 1996, Брацо Ковачевић, *Политичка манипулација*, Правни факултет, Бања Лука, 1994, Ђуро Шушњић, *Рибари људских душа*, друго издање, “Чигоја штампа”, Београд, 1998, итд.

субјеката и неких политика, односно бар студентска популација показује минималну „резистентност“ на дневнополитичко странчарење. Додуше, то квалитативно јачање политичког статуса омладине још нема за посљедицу битније промјене њеног економског и укупног друштвеног положаја, али даје неку наду да ће у будућности омладина све више сама одлучивати о свом положају и судбини. Нема сумње, омладина ће се и овдје, у Републици Српској и БиХ, као и у развијенијем, економски и политички, свијету боље политички, али и интересно, организовати и користити све могућности – институционалне, али и ванинституционалне: протести, штрајкови, петиције, групе за притисак и сл. – утицаја наетаблиране структуре и државне инстанције на “промакнућу” и остварењу својих интереса, аспирација и потреба.

Међутим, оно што карактерише омладину у Републици Српској и по чему је она суштински различита од, нпр. омладине у Аустралији, Италији,¹⁶ Финској и другим, историјски старијим, политички стабилнијим и економски богатијим државама, јесте, прије свега, изражено неповјерење у институције политичког система, затим жеља за одласком у иностранство, на Запад, у потрази за послом, стручном и професионалном афирмацијом, али и својеврсни бијег од пријетњи неким новим ратом, сукобима и турбуленцијама, те неизвјесности егзистенције у будућности. Бројни захтјеви који и данас „чаме“ у амбасадама западних и других земаља, истина нешто мање него на крају прошлог, 20. вијека, потврђују ову тезу и озбиљно упозоравају. Због тога је право питање: има ли адекватних, тј. надлежних и одговорних ушију да чују вапаје овдашње омладине; допире ли до овлашћених и задужених институција, органа, служби и појединаца то расположење и мњење младих, те шта се чини да се оно разумије, позитивно каналише и успјешно ријешити?

Акцептујући претходне дијагнозе и упозорења, круцијално, али одговорно, питање овог тренутка је – шта понудити омладини, осим патетичног узвика: “Остајте овдје!”¹⁷ Јер, данашња омладина зна да их “сунце туђег неба неће гријати као ово овдје”, али то више није довољно да би се овдје и остало. Живот захтијева, односно од њега се тражи више, траже се и очекују садржајнији, сигурнији услови егзистенције. Због тога одговорни друштвени фактори, а прије свега политичке странке, државни органи, социјалне институције итд., морају проблеме омладине рјешавати приоритетно, јер би се, у противном, могло десити да игнорисање тих проблема доведе до, или одласка младих са ових простора, или до неконтролисаног “приступа” у третирању омладинског питања и до непожељних социјалних

---

¹⁶ О овоме видјети: Франко Ферароти, *Млади у трагању за новим друштвеним идентитетом*, у: Омладина Београда, МЦ ОСК, Београд, 1983, с. 230-245.

¹⁷ Наравно, ријеч је о парафрази познатог стиха из истоимене пјесме Алексе Шантића.

деривата. И једна и друга солуција негативно ће се одразити на укупне социјалне токове и развој друштва, а то ваљда никоме нормалном и добронамјерном није циљ, нити је потребно. Уколико је социологу дозвољено/допуштено да се упусти у предвиђање могућих токова и исхода одређених друштвених процеса и односа, а јесте, онда се може с високим степеном поузданости тврдити да у наредних неколико година у Републици Српској, а слично ће бити и у „остатку“ БиХ, као и другим земљама бивше Југославије, ипак неће бити репресивних метода и мјера спрам омладине, укључујући и онај њен најбунтовнији слој, а предвиђамо да ће га сигурно бити, без обзира што је он (до) сада, односно уназад неколико година (био) сасвим „затомљен“, у стању – кантовски казано – „догматског дријемежа“, политичке и друге дефанзиве, апстиненције. Неће се, дакле, непримјереним, репресивним средствима и методима преваспитавати неподобни и непоћудни дијелови и групе младих нараштаја. И то из, најмање, два разлога. Први је садржан и легитимисан фактом да је демократија, уз све њене слабе стране, и овдје пустила коријене и да ће се мало који политички субјект, посебно државни орган, сада усудити да социјалне процесе, односе, поредак и вриједности, који се, уз то, одвећ често атрибуишу демократским, транспарентно, тј. силом заустави, преузмјери, „превреднује“ и сл. Уосталом, тако нешто потенцијалним присталицама чврсте руке и брзих, „експлицитних“ рјешења не би дозволили ни представници бројних међународних организација које овдје, у РС и БиХ, још имплементирају, „утјерују“ демократију, често уводећи, „проигравајући“ разне нове моделе и комбинације. С друге стране, упркос свему, и међу младим Србима и припадницима других народа у РС нараста свијест о легитимности отпора државном пенетрисању и медијацији у свему и свачему, а посебно репресији и опресији, о сувислости и потреби/ погодностима цивилног друштва и невладиних организација, па ће их користити за одбрану својих права, интереса, стремљења, достојанства. Према томе, изгледнија је опција да ће у наредних неколико година, не десили се неки „коперникански обрат“ у систему друштвених вриједности, млади из РС тихо, али перманентно и неповратно, „цурити“ у иностранство. И то никакви „седативи“ не могу спријечити.

НЕКОЛИКЕ РЕМИНИСЦЕНЦИЈЕ О ТЕМИ – МЛАДИ И КРИМИНАЛ

Повод редовима у овом дијелу наше елаборације, као и могућим социолошким реминисценцијама јесте, с једне стране, феномен криминала, његово оовремено интензивно ширење и освајање социјалног простора и, с друге стране, све чешћи семинари, стручна савјетовања, научне конференције, односно симпозијуми, који се одржавају у организацији разних научних, стручних асоцијација и академских установа, државних органа и институција, невладиних организација, медија комуникација итд., а односе се на поједине елементе структуре или димензије појаве именоване криминал, и често насловљене као „млади и криминал“. Заправо, аутору ових

редова “за око” је запео наслов једног таквог семинара – “Млади и криминал”, и то је оно што ће се покушати у овој расправи рашчланити/анализовати и указати на неке релевантне социјалне и социолошке импликације феномена којег супсумира речени наслов тог, бар институционално и интенционално, едукативног семинара/сјеменишта¹⁸, а могло би се казати и symposion-a¹⁹, с обзиром како се расађивање/сјемењење знања ту одвијало, и како се иначе одвија на сличним „гозбама“.

Зашто, дакле, “Млади и криминал”? Зашто, рецимо, не “Стари и криминал”, односно што се субјекту/објекту “криминала” не (би) дода(ла) било која друга акциденција/предикација, него баш “млади”? Значи ли то да криминал, па ма шта то, тј. он значио, зависи, у некој – тек треба истражити каквој и коликој – пропорцији од старосног доба починиоца таквих (не)дјела, од њихове полне припадности, професионалног одређења и занимања, нивоа образовања, мјеста живљења, геополитичке детерминације, идеолошког исходишта, религијског увјерења чак, естетског укуса и сл.?

Сличних питања могло би се још постављати и редати их у недоглед и за све њих казати, па и доказати, да су “изазвана”, подстакнута насловом једног семинара, али то је за саму “ствар”, тј. за феномен криминала, inclusive и криминала младих, данас и овдје, од споредног важења. Битно је да се што је могуће прецизније и потпуније дефинише криминал, да се допре до његових социјалних коријена, да се утврди родно мјесто и поријекло, истраже генеза и манифестациони облици у којима је он егзистентан у модерним условима, укључујући, те да се, на крају – а што је ваљда крајњи telos свих расправа и пропитивања феномена криминала – предузму адекватне социјалне, политичке, правне, полицијске, медијско информативне акције како би се криминал бар ставио под “контролу”, и тако, на неки начин, ублажиле његове штетне посљедице, битно редуковао, ако се већ не може потпуно елиминисати из живота људи и социјалних заједница, држава. Тек ако се изврши “правилна” идентификација свих димензија, значења и импликација тог фено-

---

¹⁸ Изворно, у преводу са латинског на српски језик, семинар је, заправо, расадник, мјесто гдје се не(што)ко припрема за (о)сјемење(ава)ње и расађивање, укључујући и своје способности, знање. Отуда се неки припремни садржаји и форме наобразбе унутар нпр. Католичке цркве и данас називају сјемеништем, односно семинаром у свјетовним институцијама, посебно на факултетима, и означавају мјеста, садржај и метод рада примјерен како узрасту и нивоу претходног знања, а оно је почетно, тако и циљу, а он је даља едукација, оплемењивање, стручно образовање итд.

¹⁹ Symposion, односно симпизиј(ум) је код старих Грка свечана гозба, вечера уз богату трпезу јела и пића и комотнијим понашањем и, наравно, разговор о битним темама компетентних учесника. У Платоновом дјелу под тим насловом расправља се о еросу, као стваралачком принципу, енергији и нагону за спознајом, а не љубавном проблему.

мена, могуће га је валоризовати у складу са његовим значајем и значењем и сагледати све димензије његовог бивања па, ако ништа друго, бар нормирати, постулирати и макар донекле постићи морално негативни однос и осуду појава које именујемо криминалом и изазвати презир спрам оних “субјеката” који проносе и одржавају “праксу” криминала, дакле аксиолошки негативно одредити један садржај социјалних односа да би се практично: политички, правно, законодавно, педагошки, морално и сл. дјеловало у смислу и смјеру својења инкриминација у “подношљиве” размјере, јер је о њеној апсолутној елиминацији неозбиљно говорити, пошто је то „немогућа мисија“.

На првом мјесту, поставља се суштинско питање и потражује одговор на њега – не само за овај симплификовани приказ једног релевантног социјалног феномена, него и за далеко фундаменталније трактатусе и научне дискурсе о криминалу – *шта јесте криминал?* Односно, шта он јесте са становишта, односно с обзиром на појединачне научне дисциплине: право, социологију²⁰, филозофију/ етику, психологију, политикологију итд., пошто свака од поменутих и других научних “грана” има властито поље интересовања, предмет бављења, угао „посматрања“ и методе истраживања, због чега оно што је, на примјер, релевантно са становишта права не мора бити интересантно и за психијатрију, социјалну патологију и сл. А свака од овдје споменутих дисциплина има шта казати о криминалу, јер *криминал није тек само пуко кршење ове или оне законске норме, прописа, него далеко супстанцијалнији и комплекснији социјални феномен*²¹ кроз који или преко којег се преламају тектонски друштвени процеси и односи.

КРИМИНАЛ – МУЛТИПЛИКАЦИЈА ЗНАЧЕЊА

Ријеч, појам криминал, има свој коријен у латинском термину *crimen*, што значи – другачије се не може превести – злочин, злодјело. Другим ријечима, *криминал је свако злочињење, односно свако “прављење” злих, у најмању руку, штетних радњи, поступака и дјела, још тачније – свако преступање, тј. поступање с ону страну или преко “линије” детерминисане правним правилима, тачније: законским нормама.* У том смислу, дакле респектујући латинску језичку традицију и римску јуриспруденцију – а она је улазиште у

²⁰ Да је и социологија релевантна за промишљање и истраживање феномена криминала, најбоље свједочи један новији уџбеник тзв. опште социологије у коме је тема о криминалу коначно нашла своје мјесто и чему је посвећено доста страница. Упореди: Ентони Гиденс, *Социологија*, с, енглеског превео др Ђурица Крстић, ЦИД, Подгорица, 1998, с. 124-148.

²¹ Да није тако, онда се не би оснивали, у неким државама, али не и у нашој, посебни, криминолошки факултети за изучавање, превенирање и/или сузбијање те појаве.

свако иоле озбиљније бављење правом, у свим димензијама и значењима тог појма – *криминал(ац) је сваки онај појединац и поступа(ње)к кој(е)и није законом допуштен(о), који на овај или онај начин, у овом или оном обиму, са оваквим или онаквим посљедицама, “заобилази” позитивне законске прописе, па чак и обичајно право и моралне норме које постулира ова или она нормативна етика.*

Међутим, у колоквијалном смислу и употреби те ријечи, криминал је значењски битно редукован и данас упућује само на неке садржаје и врсте инкриминације. По том, здраворазумском и симплификованом схватању, криминал је само неко – најчешће, не и најтеже – одступање од закона, неко селективно злочињење, злодјеловање. Остаје отворено питање, на које би одговор требало да да нпр. социолингвистика, односно етимологија или која друга дисциплина језикословља, а можда и права, зашто и како је дошло до помјерања значења појма криминал, зашто је из опсега тог појма некако “саморазумљиво” искључено његово изворно значење: злочин, односно зашто се под појмом криминал разумијевају само блажи облици и по појединце сношљивије, мање штетне инкриминације. Данас и овдје, под криминалом се најчешће подразумева неки шверц, дакле илегална трговина, затим неплаћање пореза држави²², класична крађа, пљачка, разбојништва или, пак, трговина “специјалном” робом: дроге, оружје, тзв. бијело робље итд., док се убиства, отмице, повреде људских права, идентитета и интегритета појединаца и/или група, другачије именују. Тако феномен криминала у данашње вријеме, у овдашњем социо-историјском хабитусу и “духовној ситуацији времена” (Јасперс), више конотира као својеврсна социјална патологија, као делинквенција, односно нека психијатријска абератност, а мање као злочин(ство) што *crimen* првобитно, аутентично значи и јесте. Због тога су неки садржаји и форме криминала све мање морално стигматизовани, и све чешће постају узор понашања појединцима и групама.

Да је феномен криминала изразито вишеслојан и мултидимензионалан, односно да му је “структура” сачињена од различитих елемената, од више агенаса, медиј(атор)а итд., па да му због тога и треба прићи са становишта различитих научних дисциплина, дакле *хolistички*, јер сам криминал својом “грађом” баш то “иште”, намеће се и социологији и праву, и психологији и политикологији, показује баш то што свака од ових дисциплина, као и други овдје споменути

---

²² Да је на дјелу помјерање значења појединих ријечи и синтагми, односно релативизација појединих инкриминација, показује управо примјер, односно пракса утаје пореза. Наиме, с обзиром на раширеност те појаве у нашем друштву, тачније: то и јесте (п)остала друштвена појава баш зато што је учестала и раширена, јавност је готово оуглала на свакодневне информације да ово или оно предузеће или појединци нису платили држави порез, односно да се одговорна лица за то стање све мање именују и у јавности третирају као криминалци, него тек као тзв. неодговорни појединци.

приступи и научне области и опсервације, “узима” само један фрагмент, само једну димензију проблематике криминала и њу елаборише, ставља у фокус својих тематско-мотивских и методолошких узанси и долази до спознаја и формулишеобјашњења и теорије о парцијалном, само једном аспекту “битка”/есенције криминала, свеједно да ли је посриједи “архео-логија”, тј. знање о настанку/коријенима криминала, “генеалогичка” или пак оновремена “феноменологија”, тј. знање о актуелним начинима испољавања, појављивања, егзистенције криминала у свим његовим “ликовима”, интензитету, “субјектима”, “објектима” итд. Тако, примјера ради, право – и као наука, као поглед на свијет и као пракса, тј. законодавство и његова примјена – тангира криминал с његове формалне стране: оно се пита само да ли је и под којим околностима прекршена нека правна норма, закон, пропис/уредба и сл., затим колика је и каква санкција за то, те ко и како извршава одмјерену казну. Другим ријечима, право се за криминал занима на начин по којем га посљедично акцептира, а то није све што је релевантно у вези са криминалом, па чак ни оно најбитније. Он се тако не може мисаоно обухватити, социјално ситуирати па, разумије се, ни водити успјешне антикриминалне активности. Политикологију пак занима улога и мјесто политичких фактора, на првом мјесту субјеката политичког живота, процеса и односа у криминалу, као и артукулисању амбијента у којем је он могућ, па чак и пожељан – за неке дијелове друштвене структуре, поједине социјалне слојеве, професије и ad-hoc настале друштвене групе – тако и у процесима његовог сузбијања, маргинализације итд. То значи, да је, са становишта интересовања и предмета ове науке, битно да се анализује функционисање, нпр. државе и њеног репресивног апарата, утврди однос између појединих органа и њихових надлештава, начини издржавања казне²³ и њихов утицај на потоњу ресоцијализацију итд. Психологију, пак, може занимати профил, тј. особине личности криминалца, мотиви за неке инкриминације, начин и услови хоспитализације у затворима, постзатворска ресоцијализација и интеграција у породицу, околину и друштво и сл. Друге научне дисциплине такође “лове” фрагменте наратије о криминалу, а цјелину, мозаик не састављају, него препуштају на машту конзументима сазнања о криминалу да за себе склопе “систем” који и не мора бити логички конзистентан, али је њихов, за њих валидан и увјерљив.

Шта је предмет проучавања социологије, односно шта њу занима у и о феномену криминала ?

---

²³ О томе је у филозофској литератури, која није ирелевантна за тему коју овдје елаборишемо, најбоље/најкомплексније писао Мишел Фуко у свом знаменитом дјелу *Надзор и казна – рађање затвора*, “Информатор” и Факултет политичких знаности, Загреб, 1994. У међувремену је књига преведена и на српски језик.

У складу са дефиницијом – с обзиром на њихов број и конфронтираност, боље казати: дефиниције – ове науке о друштву, и то најопштије науке, тачније науке о тоталитету бића и бивања друштва у свој његовој сложености, вишеслојности и испремрежености функција(ма), значењ(а)(има) и слично, може се рећи да *социологија проучава криминал као глобалну социјалну појаву*, тј. појаву која постоји у готово свим друштвима, у највећем дијелу њиховог историјског развитка, са већим или мањим интензитетом и транспарентношћу. А то значи, да социологија испитује, прије свега, социјалне претпоставке настанка, дифузије, учинака и друштвених посљедица криминала, али тако да не занемари, не пренебрегне приступе и увиде права, психологије, криминалистике/криминологије, етике, педагогије, и других научних области, већ напротив. *Социологија, дакле, показује у каквим друштвеним условима се стварају и развијају претпоставке за појаву и ширење криминала, затим шта га омогућује, “храни”, посрјеђује, те шта се догађа са другим елементима и факторима друштвене структуре одређеног друштва, кад се у њему зачне, “цвјета”, шири и доминира криминал.* Кад се установи одређена правилност, закономјерност у настанку и ширењу криминала и дјеловању његових негативних учинака – овим се експлиците тврди да сва кримогеност није апсолутно зло и нешто што је негативно, штетно по развој цјелине друштва, или пак само неких његових творбених елемената²⁴ – и корелација тих процеса са промјенама у другим сферама друштвене структуре, онда је могуће (у)тврдити да је на дјелу научно, специјално социолошко, објашњење димензија, садржаја и форми манифестовања криминала. Онда је могуће конституисати битно знање о овдје актуелизованом феномену.

Све до сада казано, укључујући и отворена питања и дилеме у вези са промишљањем криминала, треба акцептирати, имати као полазиште, претпоставку у приступу и елаборацији теме “млади и криминал”, те спецификацији тог проблема у савремене временске, социјалне, политичке, културне, образовне и “духовне” координате. Пошто то у овом кратком чланку није изводиво, онда морамо направити један мисаони експеримент и поћи од претпоставке као да јесте све релевантно, бар са становишта и доме(н)(т)а социологије, о криминалу (с)познато и одмах то аплицирати у елаборацији проблема криминала младих. Ево скице могућих теза које могу послужити као полазиште у пропитивању неких аспеката реченог феномена код младих, овдје и сада, а које затим треба сучелити са већ освојеним увидима и обликованим теоријама о криминалитету омладине модерних друштава.

---

²⁴ Видјети нпр. Карл Маркс, *Теорије о вишку вриједности*, било које издање на српско(хрватско)м језику, која су се у ранијем периоду и аксиолошком систему масовно објављивала.

Упосебљење и редуковање проблема криминала на његово генерацијско, тј. добно исходиште и детерминацију, није ништа друго до очигледни примјер социјалне мимикрије и демагогије. Јер, увјерење да се лоцирањем проблема криминала код младе генерације и ширење криве, лажне свијести, дакле поједностављено казано: идеологије, даје тиме речено оно битно о криминалу, заправо је бијег, заборав суштине феномена – што је изгледа (а исто тврде и неки релевантни филозофи 20. вијека) одлика западноевропске културе, духовности, филозофије, па и самог свијета живота – о којем је ријеч, тражење олакшавајућих околности и оправдања за сам криминал, његово “омаловажавање” као социјалне појаве и чиниоца динамике друштва, маргинализовање као сплета процеса и односа у које су инволвирани многи друштвени чиниоци, својеврсна *деонтологизација*. То “инфлаторно” мишљење криминала и адресирање његовог извора, тока, па и саме матице, на младе и код младих, покушава показати да криминала у другим слојевима и сталежима друштва нема, или да је мање изражен, да се ту не зачиње и одатле не шири, односно да су други добни стратуми и категорије отпорнији спрам могућег уплива криминала, да га не генеришу, штавише, да га одбијају и да су агенси отпора према његовом укућвању и дисперзији у друштвима која немају институционализоване механизме његовом запречавању. Не, такве “теорије” немају покриће у чињеницама збиље. Криминал у савременим друштвима, без обзира на њихову генезу, тј. претходно идеолошко и политичко утемељење и изведбу, управо је најразвијенији код, старосно узев, тзв. средње генерације, дакле код психо-социјално одраслих, старијих, озбиљнијих – у самоперцепцији, на онтичкој/појавној равни и нивоу посматрања – припадника друштва. Млади се на њу, ту генерацију, само угледају, пажљиво прате шта старији раде и само их опонашају. Другим ријечима, у објашњењу криминала код младих ваља поћи од и разви(ја)ти једну теорију *мимезиса*, подражавања, и (с) њоме (ис)тумачити предмет анализовања. Ако су одрасли/старији узор или то треба да буду – зависно од које нормативне етике овдје полазимо – у добру, у “промоцији” позитивних садржаја и вриједности, друштвено корисних (!) активности, зашто онда нису, неће или не треба да буду идеал којем се тежи и кад су у питању ентитети и релације са супротним вриједносним предзнаком. Такође, није спорно да данас, бар нејавно, готово да и нема нормативне етике²⁵ која преферира неке друге императиве, вриједности, а не криминал(изацију) и њој сродне садржаје и вриједности, па опет – забрањено воће је најслађе.

---

²⁵ О појму нормативна етика заинтересовани читалац се, на српском језику, још увијек најбоље може информисати у, већ класичној, књизи др Вуке Павичевића, *Основи етике*, 2. издање, Београдски издавачко-графички завод БИГЗ, Београд, 1974, затим Фирдус Џинић, *Етика*, Универзитет у Београду, Београд, 1995, Ариф Тановић, *Етика и политика*, “Свјетлост”, Сарајево, 1973, те Слободан Наградаћ, *И етика и политика*, “Глас српски”, Бања Лука, 1999, и др.

Други битан увид, а и он подастире аргументацију у прилог теорији мимезиса/подражавања, јесте онај који говори да савремени криминал није нипошто резервисан само за земље у транзицији, како се, готово алибијски, еуфемистички називају државе бивших социјалистичких поредака. У њима је, додуше, криминал најтранспарентнији, најмање се закулисно одвија, зато што се краде “из очију”²⁶, али то је већ виђено на Западу, прије сто и више година, па и данас се може гледати, иако се у/на тим геополитичким просторима, импрегнираним демократским, политичким, културним и другим инфраструктурним инсигнијама те провенијенције и амбиција све дешава далеко софистицираније, брижљивије је претходно испланирано и перфектније се потом реализује²⁷, па је и откривање те врсте и садржаја криминала теже упркос бројним специјализованим установама и органима, децидној законској регулативи, овлашћењима, опремљеним и најобразованијим кадровима, те техничко-технолошким помагалима.

СОЦИЈАЛНА ЕТИОЛОГИЈА КРИМИНАЛА

Ово што се данас, а то значи у цијелој посљедњој деценији, па и дуже, дешава у државама у транзицији у вези са криминалом само је врх леденог бријега²⁸ испод којег “куљају”, стихијски и недовољно артикулисани процеси и садржаји, праве тектонске промјене у ткиву друштва која трагају за и тендирају ка својим новим идентитетима и најоптималнијим системима економске организације и политичког устројства. Средства информисања свакодневно пружају довољно емпиријске грађе за потврду тезе о заиста енормном криминалу у државама у транзицији, а нарочито у бившим републикама Совјетског Савеза, а сада независним државама.²⁹ Ту је “објекат” криминала готово све: од појединих органа људског тијела (па и оно у цјелини: нпр. проституција), па до радиоактивног отпада, „оплемењеног“, тачније: осиромашеног уранијума (као да је он мање штетан и опасан од онога који није оплемењен, односно осиромашен, тим прије што се не зна колико и у чему је овај осиромашен), тешког наоружања и

---

²⁶ О томе се веома илустративно говори у књизи Игора Ђукића, *Руска мафија*, "Драслар Партнер", Београд, 1997.

²⁷ Поред бројне друге литературе о назначеном феномену, у овом контексту упућујем на књиге Ноама Чомског, *Шта то (у ствари) хоће Америка?*, Институт за политичке студије, Београд, 1995, и *Светски поредак – нови и стари*, Студентски културни центар, Београд, 1996, те Александра Зиновјева, *Велика прекретница*, Наш дом, Београд, 1999.

²⁸ Упореди: Млађан Динкић, *Економија деструкције (Велика пљачка народа)*, "Стубови културе", 1. издање Београд, 1996, 5. издање 1997.

²⁹ Игор Ђукић, *Руска мафија*, *op.cit.*, Погледати и остале књиге о дјеловању савремене мафије, односно улози и активностима мафије у савременим, нашим условима, попут: Група аутора, *Мафија за почетнике*, "Хинаки", Београд, 2000, али и нешто старију књигу Виктора Александрова, *Мафија – подземље света*, Београдски графички завод, Београд, 1972.

других “ситница”. Али, ако се на Истоку краде, на Западу се украдено продаје, односно Запад је *platzdarm* за његов трансфер у Африку, Азију, Латинску Америку, Балкан и др. – па у чему је ту суштинска разлика? Нема је. Можда само у томе што на Западу једном јавно проказани и судски санкционисани криминал и њихови носиоци/протагонисти не могу рачунати више најавни утицај и појављивање, док се на Истоку дотле још није “догурало”, па можда такве етикеције чак и позитивно конотирају, бар код дијела социјално депривилеговане и из других разлога хендикепиране и осујећене публике. Аафере са министрима, владама³⁰, посланицима и крупним бизнисменима свједоче да криминала има. Код њих, наравно, иако се он “завршава” далеко од очију јавности, кроз “папире” и обавезно преко туђих леђа, нпр. малих и неразвијених држава. И томе смо свједоци, овдје, код нас. У једном је однос спрам криминала и његових протагониста исти и у развијеном, демократском свијету, и у земљама са прелазом једног типа власништва и политичког система у други, и код нас – наима, свагдје се великим лоповима скида капа, а малим, ситним преступницима – глава!

Главни извор свег криминала, у свим друштвима и у свим фазама његове историје, јесте егзистенцијална несигурност, односно угроженост и покушај њеног превазилажења, апсолутног отклањања изван легалних и за просјечну људску егзистенцију уобичајених медијума (средстава), механизма, института и радњи.

Зарад страха од опстанка, људи, узети индивидуално, али и групно, се одлучују на крађу, пљачку, превару и друге садржаје и форме преступништва, зло-чињења, не би ли на тај начин прискрбили себи неопходне услове, средства и друге елементе за преживљавање, односно, какву-такву сигурност. Али ту се круг не затвара. Ако би се описани мотиви за нелегална прибављања туђих добара, имовине и сл. и могли разумјети, па чак, са неког алтруистичког/хуманистичког становишта, у специфичним околностима, и оправдати, јер је у питању пука егзистенција, онда понављање истих радњи и поступака и кад није посриједи угроженост голог живота, јесте она “црта” преко које се, са моралних и правних аспеката и стандарда посматрано, не смије пријећи. А одлика модерног криминала јесте управо то: не отима се, не краде и не пљачка (се) из изворне нужности, односно примарне потребе опстанка, због страха од егзистенцијалне угроже-

---

³⁰ Примјера за то је заиста одвећ пуно у савременом свијету. Навешћу само оне свјежије, из посљедње деценије прошлог и првих деценија тек започетог вијека: Силвио Берлускони, више пута премијер Италије, Ђани де Микелис, министар иностраних послова Италије; Лазаренко, премијер украјинске владе; Јулија Тимошенко, такође премијер Украјине; Вили Клас, генерални секретар НАТО-а, а прије тога премијер Белгије; Ђулиано Андреоти, више пута премијер и министар неколико ресора у владама Италије; Хелмут Кол, канцелар Њемачке; Бил Клинтон, председник САД; Жак Ширак, председник Француске, председник и више министара Њемачке, па ту скоро премијер Хрватске Иво Санадер, премијер Словеније Јанез Јанша и плејада других, „ситнијих риба“.

ности, дакле из неукротивог нагона за самоодржањем, него зарад стицања новог и увећања старог материјалног богатства, и то понижавањем других, њихове деперсонализације и испробавања полуга и ефеката моћи на(д) другима. Имајући то на памети, нису тек тако неки мислиоци, нпр. 19. и 20. вијека, поставили тезу/дијагнозу о карактеру савремене економије, посебно размјене, експлоатацијом створених, нових вриједности, трговине дакле, као крађи, али бриљантно теоријски осмишљеној и оправданој, правно покривеној, политички легализованој и легитимисаној, морално релативизованој или, чак, допустивој и ...

Савремена омладина горе помињању црту, вододјелницу у типологији мотива за партиципацију у криминалу или афицираности њиме, склоности ка њему и сл., прелази из разлога, руководећи се и оправдавајући се разноврсним побудама и “потребама”. Имплиците смо већ констатовали да се “пракса” “присвајања” свијета путем криминала изворно не зачиње, не стаса и не „класа“ код младих, него да су у питању социјални процеси и појаве у којима млади опонашају старије, али нисмо рекли ништа о слједећем: зашто, откуда и чему, мимезис, подражавање уопште? Шта људе доводи, нагони на преступ и шта је од тога типично, особено “омладинско”? Нема сумње, поред речених општих услова и садржаја којима су попуњени амбијенти “подесни” за криминал и криминогено понашање, треба апострофирати и кризу идентитета младе генерације која, на мондијалном, најопштијем плану, кореспондира са нестанком биполарног свијета на политичком нивоу и значењу, на примјер, односно губљењу старог система вриједности а још неуспостављању нових аксиолошких постулата који би могли бити адекватни супститути старим образцима и садржајима понашања, затим слому идеала и изостанку нових надахнућа која би артикулисала велику енергију коју млади, по природи свог бића и потенцијала, носе у себи. На економском плану, односно по мотивацији ове провенијенције и „етиологије“, криминалу погодује и посвемашња незапосленост, па се посезање за туђим неријетко “доживљава”, намеће као једини излаз и спас од биједи и пропасти јер не проналази рјешења.

У нашим условима, дакле у Републици Српској, млади се на криминал одлучују, поред свих до сада набројаних “мотива” и разлога – а сваки од њих завређује и посебну елаборацију - и због психичког стања у којем се налазе у ово постратно вријеме, а које се очитују у разноликим психо-социјалним и другим траумама, фрустрацијама, инхибицијама и немогућности нормалног развоја личности и једне “редовне” социјализације, одгоја и узрастања, очовјечења. Разумије се, свему томе погодују и релативизација у тумачењу правних прописа у вези са детекцијом и санкционисањем починиоца криминалних дјела, те големе турбуленције и дефектности у политичкој и моралној сфери социјетаса у којем безавичајно, дакле не изворно, не „топло“ и не срећно обитавамо.

Из тог става слиједи увид, закључак да се “борба” против криминала – под претпоставком да за њу заиста постоје сви неопходни услови, од одлучности надлежних субјеката (институција и механизма друштва и права, органа државе, медија информисања итд.), до изгледа за неки перспективнији економски развој и сл. – не може темељити само, па чак не и првенствено, у сфери права, у подручју законодавства, посебно кривичног, него се таква активност треба базирати да спознајама о самом бићу, устројству и функционисању друштва, његових основних структуралних елемената, функција, фактора развоја итд., затим о нарави младе генерације, њеним биосоцијалним и психичким, али и културним карактеристикама и предиспозицијама и потребама, али и трендовима кретања у савременом свијету. У свему томе важно мјесто заузимају и медији информисања који су одавно већ постали битним друштвеним субјектима и чиниоцима социјализације и профилисања система вриједности, а не само тек пуког преношења информација, затим педагогија, боље рећи укупан образовни систем, од предшколског до универзитетског, васпитни садржаји, медији, механизми, институције и дифузије, па специјализоване установе за бригу о потенцијално предиснираним особама за криминал, као што су: ментално запуштена дјеца, дјеца без родитељског старања, зависници од дрога разних врста итд., а то су центри за социјални рад, савјетовалишта за младе, службе помоћи, хуманитарне организације, па тек на самом крају казнено-поправни домови, затвори и системи репресије, односно преваспитавања под принудом.

Тек у “сретном”, оптималном стицају свих овдје набројаних елемената, односа и актера, могуће је покуша(вати) – понекад и успјети – са организованим отпором криминалу, могуће је бар бити свјестан његових димензија, форми испољавања, “објекта” рада, носилаца реперкусија, итд. Без тога, иначе, остаће истина у оној старој мудрости по којој “није лопов онај ко краде, него онај кога ухвате”.

SOCIOLOGY, CRIME AND DEVIANT BEHAVIOR AMONG YOUNG PEOPLE

Professor Slobodan Nagrađić

Abstract: This paper theoretically considers and elaborates phenomenon of youth, primarily in the Republic of Srpska and explores the etiology of their adverse current social position, their social marginalization, political abstinence, but also identifies several potentials for emancipatory action in the coming years. The author has described several social factors that negatively affect the status of youth in period of transition and changes to which the youth are exposed in the Republic of Srpska, and special focus of his considerations is to the specific contents and forms of social deviations, especially accentuating crime. The author of this social elaboration makes an important turning point in the claimed crime surveys in the Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina and other related societies, by setting an argument that the we can learn more about crime and the participation of certain groups of young people in it

by questioning about crime of grown ups, than to still hold stereotypical premise that young people are the cause of crime and its generator.

Keywords: *youth, young, deviant behavior, crime, social transition, social crisis, social marginalization, values, social status, prestige, influence, sociology, science on youth.*

ЛИТЕРАТУРА

1. Александров, Виктор (1972). *Мафија – подземље света*, Београдски графички завод, Београд
2. Гиденс, Ентони (1988). *Социологија*, ЦИД, Подгорица
3. Динкић, Млађан (1997). *Економија деструкције (велика пљачка народа)*, 5. издање, „Стубови културе“, Београд
4. Ђорђевић, Б. Драгољуб (1996). *Социологија forever*, Ученичка задруга Гимназије „Светозар Марковић“, Ниш
5. Ђорђевић, Б. Драгољуб (1997). *Пророци „нове истине“, секте и култови*, ЈУНИР, Ниш
6. Ђукић, Игор (1997). *Руска мафија*, „Драслар Пратнер“, Београд
7. Животић, Миладин (1986). *Аксиологија*, „Напријед“, Загреб
8. Касаповић Мирјана (2005). *Босна и Херцеговина: подијељено друштво и нестабилна држава*, „Политичка култура“, Загреб
9. Ковачевић, Брацо (1994). *Политичка манипулација*, Правни факултет у Бањој Луци, Бања Лука
10. Милошевић, Зоран (1997). *Секте и култови*, „Бели анђео“, Шабац
11. Милошевић, Биљана (2012). *Друштвене детерминанте девијантног понашања у мултиетничком друштву*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Бања Лука
12. Наградић, Слободан (1999). *И етика и политика*, „Глас српски“, Бања Лука
13. Ненадић, Миле (1999). *Социолошки itinerer*, „Просвета“, Београд
14. Павићевић, Вуко (1974). *Основи етике*, БИГЗ, Београд
15. Ристић, Лазо (2009). *Млади и вриједности у локалној заједници*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Бања Лука
16. Тановић, Ариф (1972). *Вриједност и вредновање*, „Свјетлост“, Сарајево
17. Ферароти, Франко (1983). *Млади у трагању за новим друштвеним идентитетом*, у: *Омладина Београда*, Марксистички центар ОСК, Београда
18. Шушњић, Ђуро (1998). *Рибари људских душа*, 2. издање, „Чигоја штампа“, Београд